

הלומד הכוונות בדקדוק ורוצה לעשות סמך למנהג, יוכל בנקל. ואני קבלתי שבתיבת ה' ה' להגביה רגליו, ולא מצאתי לזה גילוי בספר הפוסקים, ואעפ"כ אני נוהג כן, שאם לא יועיל לא יזיק, עכ"ל. וכן הובא המנהג הנ"ל בכמה מאחרוני הזמן ויש שציינו כן בשם הגה"ק ר' אליהו מני זצוק"ל הנ"ל, עיין בספר אהבת חיים השלם (מנשה, פר' וישלח עמ' קנט, ועוד), ובילקוט יוסף - מועדים (עמ' טו ס"ט. ויעו"ש שציין בסתם שכן יש שנהגו, אך לא ציין מקור למנהג זה, עי"ש), ובספר התפילה והלכותיה (זכאי, "תפילת שחרית" סי' כד סוף סי"ב), ובספר פתשגן הכתב (לוי, קונטרס איל המדות עמ' יא), ובספר אמרות טהורות (נידאם, עה"ת, ח"ה עמ' פה), ובקונטרס נר ציון - ימים נוראים (עמ' מב), ועוד. וכן נהגו בקהלות תימן כמש"כ בשו"ת ויצבור יוסף בר (צובירי, ח"א עמ' רמג. וכ"ה בסידורו כנסת הגדולה - תכלאל, ב, פירוש "אמ"ת ויצ"ב" עמ' תקטז), עי"ש.

כרע רכץ (כן דוד, עמ' מז הערה 251. וע"ע שם בפ"ה אות יא עמ' רעז וחלאת מש"כ ודן בזה באורך בטו"ד), ועוד. וע"ע בספר בכרי ישראל (שמסיוב, סי' יט ס"ג), עי"ש. ואע"ג שכרבים מגדולי האחרונים שדיברו מענין המנהג בזמן אמירת ה' ה' (וחלקם ציינו בכה"ח שם) לא הזכירו כלל צד למנהג זה, אך מצינו שכן נהג הגה"ק ר' אליהו מני זצוק"ל וואף שהוא גופא כתב שלא מצא גילוי ברבותינו למנהג זה אך ציין שכך קיבל מרבותיו וכמו שהובא בבן איש חי (פר' כי תשא אות י), וז"ל, "בשעה שאומר ויעבור' ישחה מעט, ויזקוף בשם כשאומר ה' ה' אל רחום וחנון' וכו'. ושאלתי לידידנו הרה"ג מהר"א מני נר"ו להודיעני מנהג חסידים בבית אל יכב"ץ בעיה"ק ת"ו, וכתב לי, המנהג פשוט ששוחין מעט בתיבת ויעבור ה' על פניו, ובתיבת ויקרא' מגביהין ראשם, וגם בתיבת ה' ה' שוחין מעט וכו', וכפי הסוד לא נמצא טעם לזה בהדיא, אמנם

[יב]

העומד באמצע עלינו לשבח [וכדו'] והחל הש"ץ לומר קדיש אם מותר להמשיך

דרבנן (כ"ה בקונטרס עובר אורח לאדר"ת על אור"ח סי' קכו, ונדפסו דבריו בסו"ס ארחות חיים, כהנא, ח"ב, עי"ש. וכ"ה בשו"ת שלמת חיים, מהדו"ח, אור"ח סי' קלב, ועוד. וע"ע במש"כ לדון בזה בהערות שם, ובהערות לספר תורת חיים - הנהגות ופסקים מהגרי"ח זוננפלד, תשע"א, עמ' 33, עי"ש), וכ"ש דיש לענות על קדיש באמצע עלינו (דהרי מודים עדיף מעלינו, שהרי מותר להפסיק למודים באמצע פסקד"ז בשונה מעלינו שא"א לאומרו באמצע פסקד"ז, עיה"ט בשו"ת מנחת יצחק ח"ט סי' ח אות ד, ויעו"ש שהוכיח כן מהמחצית השקל אור"ח סוף סי' סה). ובמקום אחר הארכתי לבאר דיעות

שאלה

י"ל"ך במי שהתחיל לומר עלינו לשבח [וכדו'] ולא הספיק לסיים, וכבר התחיל הש"ץ לומר קדיש, האם צריך לשתוק ולהקשיב עד לאחר סיום הקדיש, או"ד שא"צ ויכול להמשיך ולסיים עלינו [והיינו לאחר שענה אמן על הקדיש, שהרי מדינא מחויב לענות על קדיש אף באמצע עלינו לשבח, דיעויה"ט במשנ"ב (סי' נא סק"ח) דיש לענות על קדיש באמצע פסקד"ז, עי"ש. וכ"כ הפוסקים דיש לענות על קדיש באמצע מודים

הסוברים דאף כשמותר לענות ליכא חובה לענות
אך למעשה לא קי"ל כן להלכה].

תשובה

הנה כמדומה אני שלא מצינו גילוי מפורש לנידון
הנ"ל בספרי רבותינו הפוסקים [אף שדבר
מצוי הוא מאד]. ולענ"ד נראה שמי שלא סיים
עלינו לשבח וכבר התחיל הש"ץ לומר קדיש,
צריך לשתוק ולהקשיב לאמירת הקדיש, דהרי
כתב בפר"ח [הוב"ד במשנ"ב (סי' נו סק"א), ועוד]
דאף להרהר בד"ת אסור בזמן שהש"ץ אומר
קדיש, מפני שצריך לכוין היטב באמירת הקדיש,
וא"כ ה"ה י"ל שאין לומר עלינו בכדי שלא
תתבלבל כוונתו. אך נראה דכל דברינו הנ"ל אינם
אמורים אלא לענין עיקר הקדיש [היינו עכ"פ
ה"חצי קדיש" ואכ"מ להאריך בזה], וכעין מש"כ
הפוסקים לענין השומע קדיש מהש"ץ באמצע
שמו"ע, דצריך לשמוע ולשתוק עד גמר עיקר
הקדיש [עיה"ט בשו"ע (סי' קד ס"ז), עי"ש. ויעו"ש
דיש לשתוק עד "יתברך", ויעו"ש בכה"ח (שם סקל"ח),
ובשו"ת אז נדברו (ח"ג סי' סז) דלהנוהגים ע"פ האר"י
לענות תמיד עד "דאמירן בעלמא", ישתקו ויקשיבו עד
שם, עי"ש. והובה"ד בפסקי תשובות (אור"ח שם אות
יג), עי"ש. ויעוין עוד במש"כ הפוסקים לענין מי שנמצא

באמצע פסקד"ז או בקר"ש וברכותיה דרשאי להמשיך
בתפילתו בין קדוש לברוך ובין ברוך לימלוך, וכן בזמן
שאומרים הצבור הפיוטים שמוסיפים בשבת, עיה"ט
בהליכות שלמה (פ"ח אות לח), ובפסקי תשובות (סי'
קכה אות ג), עי"ש. ויש לחלק ולדון בזה ואכה"מ],
אמנם לאחר סיום עיקר הקדיש יכול להמשיך
באמירת עלינו [אך עכ"פ ראוי שיפסיק מעט קודם
שעונה אמין בכדי שישים לב על מה שעונה]. וכן
נראה לי עיקר לדינא. [ושו"ר שכ"כ מדנפשיה
כדברינו הנ"ל הג"ר יקותיאל ליברמן שליט"א
(הוב"ד בספר גם אני אודך, רבינוביץ, ש"ס וענינים שונים,
ח"ב עמ' קטו. ונדפסו הדברים גם בספרו גם אני אודך
- תשובות מהג"ר יקותיאל ליברמן שליט"א עמ' פה,
עי"ש). ויעוין עוד בספר גם אני אודך (ש"ס וענינים
שונים הנ"ל עמ' קטז) שהביא שכ"כ לו הגר"א חנניה
שליט"א (בעמח"ס שו"ת שערי יושר), עי"ש. וע"ע
שם (עמ' קטו) במש"כ לענין נידונינו הנ"ל בשם
הגר"א נבנצל שליט"א. (והעירוני שבספר תשובות
אביגדור הלוי שיצא מקרוב והוא תשובות מהגאון הנ"ל
בחלק אור"ח עמ' קסה כתב ג"כ להדיא כדברינו לחלק
בנידון הנ"ל בין עיקר הקדיש לשאר הקדיש, עי"ש).
וע"ע שם ששאל כן להגר"ק שליט"א וכתב לו
בזה"ל, "יתכן שמותר כיון שהתחיל רק שיענה
עמהם", עכ"ל. וע"ע בשו"ת מעשה נסים (הכהן,
חאור"ח ח"א סי' לא), עי"ש, וצ"ע].

[יג]

מקור מנהג אמירת חצי קדיש לאחר עלינו לשבח

לאחר עלינו לשבח בשחרית וי"א גם לאחר
מנחה ומעריב ואכמ"ל בזה] ומנהג זה יסודו
בהררי קודש [עיה"ט בזה כמה שצוין בנטעי גבריאל
(הל' אבלות ח"ב פמ"ד הערה יז, ובעוד כמ"ק שם).

שאלה

הנה המנהג בכמה מעדות המזרח [ואף בחלק
מקהלות החסידים] לומר "קדיש יתום"